

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 29 (1942)

Artikel: Si cuolm
Autor: Halter, Toni
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881989>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 06.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Si cuolm

da Toni Halter.

Sche jeu plaidel de cuolms, manegel jeu buca
quels gigants de granit che stendan lur tschemas
de neiv e glatscha siaden el blau dil firmament ed
han per nus paupers humans mo in freid surrir.
Avon mes egls semuossa in maletg bia pli amurei-
vel e carin. Jeu vesel in clavau cun preits slavaz-
zadas e brinas, cun tetg de slondas francadas da
grossa crappa. E dasperas la tegia bracca e stracca
che sepusa cumadeivlamein encunter siu ferm vi-
schin. Igl ei sco sch'ella cun schi stretga vischi-
nonza encuress umbriva ellas caliras de stad e schur-
metg en suffels e stempraus digl unviern. Dado
clavau il buntadé che scutina e patarla da contin
cun il dutg vischinont, che furnescha agli tras ina
liunga canal de lenn in tschuat aua frestga e sereina.
Ed ei il matg ella tiara, e spundas e crests en flur
e verdur, o lu schei a mi, eisi zanza sil mund pli
bi che sin nos cuolms!

Sco steilas el firmament ein ils baghetgs de cuolm
sterni ora per la cultira che s'extenda denter funs
de casa ed alps. E mintgin ha siu num da vegl

enneu, cun il qual ei unida ina atgna historia. Viver e barhar de generaziuns han imprimiu lur fastitgs silla fatscha dil clavau de cuolm. Igl ei specialmein il baun-treglia e la spunda-letg che dattan perdetga de temps vargai. Per quel che capescha quella sort de hieroglifas semuossa cheu ina bufatga cronica scretta cul péz dil cunti de sac. Las differentas gruppas ed inizialas, il bia en uniun cun in annari, vulan far de saver, tgi ch'ei stau patrun cheu a siu temps. Ei sa capitar che tat, bab e fegl han signau lur nums silla medema spunda-treglia. Pertgei in clavau de cuolm ha beinduras ina respectabla vegliadetgna. Mo ins vesa tscheu e leu era inizialas denteren, che paran buca ded ir a prau cun la cronica de famiglia. En quei cass eisi stau in fumegl ni pervesider ni magari era mo il caver, che ha en in mument de liung'uriala mess lur iev de cucu egl igniv dil parfinchel. La noda-casa ed il sogn num han per ordinari il plaz d'honor sin l'aissa commemorativa e dattan agl encarden ina nota solida ed edificonta. Ils clavaus silla spunda umbrivauna han el decuors dil temps survegniu ina urdadira stgira e pensiva. Lur colur ei buca quei saun brin dil sulegl, mobein in grischatsch de umbriva e brentina. Tut outra pareta fan ils cuolms de sulegl. Cun lur preits brin-melnas miran els sco tons mattatschs cun fatschas rientas viadora el mund. Ed il viandont che ha in egl aviert per talas finezias e lunas della natira vegn buc a fallir de dar la preferenza al clavau sulegliv, sch'ei setracta era

mo de sefermar in' urialetta sin punt-nuegl per envidar ina pipa. Ei para ch'ins catti ad agur perfin denter ils cuolms il maun partischont della sort, che schendra ella veta dils carstgauns tontas differenzas nuncapeivlas.

Mo ei nies cuolm era buca in schinumnau affon dellas dumengias, ina certa admiraziun savein nus maina snegar ad el. Il baghetg de cuolm tschentaus amiez il prau arrundau dominescha il bein sco in retg siu reginavel. Igl ei il reginavel dil pur suveran.

«Quei ei miu prau, quei miu clavau,
quei miu regress e dretg.

Sai a negin perquei d'engrau,
sun cheu jeu mez il retg!» —

Quels plaids schi sempels mo de tonta vigur van aschi bein a prau cun il maletg dil cuolm, che jeu dubiteschel, schebein nies poet nazional ha fatg quella poesia giu casa. Ed ei il baghetg de cuolm era mo in ficler visavi a ses frars ella bassa ed il tschespet maghers ed aschs, forse ual perquei eis el malgrad ils schliats temps vegnius preservaus da hipotecas e stumadiras — ed ha en sia paupradad salvau la honor dil pur suveran.

Ils cuolms ein en l'economia de nies pur de gronda muntada. Schegie ch'ei daghira buca de latg e mèl en quell'altezia, contribuescha quei funs che vegn segaus mo inagada tonaton ina biala buna part alla envernonda. Ils ladretschs fein sper casa ein cars e rars, ed ual en temps d'uiara, nua che l'agricultura

dominescha, peglian els pli e pli il trer anavos. Cheu ei il pur bials e leds de ses cuolms che enviarnan siu muvel miez digl unviern. La primavera cura ch'ei fa lartg e clar el clavau sper casa ferton che las alps ein aunc strusch terrenas, eisi puspei il cuolm che gida ord las fatalitads. Purschend al muvel igl emprem pastg verd, surpren el buca mo la missiun dil pèl moribund, el prepara ils animals en favoreivla maniera per l'alpegiaziun. Naven dil prau u pastira de cuolm ei il sbargat si d'alp pli supportabels che direct dal nuegl cauld ella bassa. Igl atun scargan las alps en in temps, nua ch'ils purs han de far ils mauns pleins cun êrs e risdivs. Lu ein ils cuolms la davosa untgida che retegn il muagl cun in castg tersiel ed enqual veder aunc per ina roscha dis. Targein nus aunc en consideraziun il temps de fenar che croda el meins d'uost, sche ei il cuolm duront igl entir onn pauc ni bia ella harra. El daventa al pur la secunda patria — quella che mantegn aunc il pli bein la tempra genuina a sia clamada. De tut las periodas ella veta purila ei la pli biala quella

dil matg si cuolm.

« . . . eviva nossa viarva, schi ditg sco sin nos cuolms il matg verdegia nova jarva », aschia cantein nus en in himni alla Mumma romontscha. Nua ch'ei setracta de sincerar l'attaschadadad a nies lungatg matern ei mo il pli sublim maletg bials avunda,

e quel ei per il poet «cu sin nos cuolms il matg verdegia nova jarva.» Expriman buca quels plaids, che mettan cultura romontscha en schi stretg connex cul tratsch puril, en fina maniera sentir e partertgar de nies pievel? Schiditg sco il Tutpussent regala adina puspei quei matg marveglius a siu pievelet muntagnard, sa quel buca d'aventar malfideivels ni a siu Diu ni alla ierta de ses vegls.

Igl ei miez matg vargau. Il funs-casa se presenta en vestgiu permavaun. Las numerosas scrottas brinas el tapet stgir-verd dattan perdetga della gronda e stentusa lavur ch' il pur ha prestau en las paucas jamnas dapi che la neiv ei stulida. Ussa ruaussan las semenzas, el ravugl della tiara, nua che stenta e suadetsch de glieud ed animals han preparau al garnetsch in lom letg. Sch' il Segner fa era il siu, sa il pur mirar cun fidonza egl avegnir. Cun in staunchel moviment tila il pur ora la sera ses calzers pesonts de tratsch e tschenta els avon esch. Dieus sei ludaus! Igl ei arau ora. Ussa sa el puspei sededigar pli intensivamein a siu muvel ch' el ha duront la lavur de primavera plitost negligiu. Mond a perver ell' acla sut vitg, sto el sera e damaun passar igl ual. Schiglioc tgeus e mudests, fa quel ussa rueidas e fracass e sedrova tut ch' ei fa spema de tener las auas rabiadas el vau. Il pur seferma riend sil piogn e tratga: «Mosch mosch, sche quei ei manegiau aschia, duess ei prest esser alla fin culla neiv si cuolm.» Ed in bi di va el siadora per mirar co ei stat. El pren la cugnada ed in pugn guotas

per haver zatgei enta maun ed evitar l'impressiun ch'el mondi grad mo a spass. Zatgei de pìnar e fravegiar dat ei adina en clavau ni tegia. Cu miu bab turnava da quei viadi d'inspecziun haveva el per gl'ordinari buca mo zacontas guotas de meins en sac, era la buna luna havev'el starschau zanuà. «Igl ei aunc strebel cul pastg, e sche l'aura semetta buca en autruisa, savein nus schar de far matg per uonn.» Quei era sgarscheivlas novas per nus buobs, mo ei fuva buca manegiau aschi mal. Suentèr zacons dis mavan nus tuttina a cuolm. Tut auter nies vischin, gerau Danuet. El era in mat vegl che haveva luvrau e barhau sia veta e viveva ussa dell'entrada. El possedeva in cuolm sin spunda sullegliva, il qual el teneva car sco la poppa de siu egl. In cuolm a pèr a sia «Permanigia» deva ei buc ell'entira Surselva. Già baul la primavera fageva il bien vegl ina viseta a siu cuolm per seperschuader co ei stetti cul pastg. Las spundas umbrivaunas sur vischnaunca eran aunc strusch gagglias, e stuend il Danuet per arrivar en siu Paradis bein ni mal traversar quei desièrt, metteva el ils stravagls de carpun cun roschada nuvs, che tunscheva tochen sur il schanugl. Aschia provedius mava el ad encurir il matg. E pren mira! La sera turnava el da sia excursiun cun fatscha tarlischonta de cuntentientscha e cun ina flur-piertg silla capiala. «Permanigia ha schon in bi pastg», triumfava el siper ses convischins als quals la miseria de fein stava scretta en fatscha. El era lu beaus e satisfatgs d'udir ils

curviens e sproposits e de veser ils egls gross che sia nunspetgada revelaziun schendrava en vischnaunca. Giuven e vegl cueva bugen quei plascher al vegl gerau, e mai ch'in fuss ius a posta si Permanigia per seperschuader della verdad.

Il di fixau per ir a cuolm ei arrivaus. Quei ei in di de fiasta per glieud e muvel. Ils buobs ch'ei miez ord cadeina vegnan giuda combra cun bransina gronda e platiala e cun igl entir zampugnam. Las curegias ein duront igl unviern vegnidas unschidas e tarschinadas da niev ed ils battagls piars puspei remplazzai. Las vaccas vegnan tut nervusas udend quei scadenem e la legria mira neuado de lur bials egls gross. Ei enconuschan vid il tun lur plumpa, stgella ni bransina digl onn vargau e san tgei che quei ha de muntar. Ils vadials ein aunc buca aschi perderts, mo ch'ei dat zatgei extraordinari han els bein gleiti compriu. Els train ils peis davos ora si, berglan e stilan per la cadeina, dond en tala maniera lartg a lur sentiments de legria. Las vaccas survegnan ils zampugns gronds e la pugniera va cun la platiala. Era ils schétgs ed ils vadials obtegnan ina stgella ni bransina conform a lur grondezia. Ei dat strusch zatgei pli carin ch'in bi vadi cun en scalin.

Las femnas han in grond cunfar cun zatgets e scarnuzs per proveder ils mats de cuolm cul necessari. Paun e caschiel, ris e pulenta, frina, sal e caffè era moda avon l'uiara. El novissim temps san ins era dar quellas caussas en marcas enstagl en scar-

nuzs. Igl essenzial en la proviantaziun dils de cuolm ei e resta denton il latg. Ei la bagascha fatga, sche semetta il til en moviment. Tgei schischuri igl emprem mument! Ils animals liberai della cadeina san buca tgei pegliar a mauns culla libertad. Ei fan sgu ridas e cambrolas ch'ei drova l'entira famiglia per metter la bargada sin via. Mo schi prest ch'il trutg vegn pli teiss, dat ei tut da sez uorden en las retschas. La pugniera alla testa, se gruppescha il til tenor il principi «qual ei pli ferms» — pia gest sco tier ils carstgauns. Las femnas e mattatschas vegnan en cuort danvons e restan anavos, ferton che tut quei che ha caultschas serenda cul muvel encunter cuolm. Las buobettas deploreschan en quei mument de haver tarscholas; lur soras pli grondas e la mumma dattan denton in suspir de levgiament: finalmein la casa senza umens!

Il cuolm ei sefittaus de fiastas per retscheiver ses hosps. El sepresenta sco ina giuvna spusa en ornat de nozzas. Tut ei schi niev e castg, ch'ei fa tut mal de passar cun calzers de guotas en quei curtgin flurent. Ferton che flurs e pastg envidan cun in surrir carmalont il muvel a meisa, contan ils utschals la canzun de beinvegni. Els ein arrivai pér dacuort ord tiaras jastras ed havend puspei anflau lur vegl igniv sil mugrin contan e schuletgan els ussa de nova amur e ventira.

Il far matg, gliez savess ins numnar las vacanzas della puraglia, per duvrar in plaïd ault. E tonaton eisi buca zatgei per pops. Il cuntrari. Aschinavon

sco ins vul discuorer cheu d'ina recreaziun, ha quella ina nota specificamein virila, quasi sco la catscha. Quei che dat la tempra schidedir sportiva a quellas jamnas de cuolm ei oravontut il sentiment de libertad e d'indipendenza. Mitschaus dalla truscha e dals quitaus de mintgadi e magari era dalla bitgetta della dunna, gauda il pervesider cun siu muvel si cheu legrias de pur suveran. La lavur entscheiva cun l'alva dil di. Sin ch'il sulegl compara, e quel leva a bun'ura il zercladur, ei il muvel semtgaus per schar ora. La buobanaglia catschan cun canera e bahaultscha lur schetgs sin pastira, ed ils umens lain ora las vaccas sil prau. Gross larmins rugada pendan vida pastgs e flurs e tarlischian els radis dil sulegl sco tons cristals. E las vaccas sdrappan da gust la savurusa jarva dil muletg e vegnan plaunet rodundas e pleinas. Il pur schubregia il nuegl e serenda ora sil prau tier las vaccas. De pertgiral dat ei pauc, mo ins sa cun in fest enta maun e la pipa en bucca era mo far la fenta. Per il pur eisi in basegns de saver esser entuorn sias vaccas che muntan per el sia facultad e sia luschezia. El selegra de lur oreifer appetit, dil sunem dils zampugns e bransinas ed amira adina puspei danovamein la buna comba della Flora e las launcas serradas della Taissa. Da tschei maun dil dutg ei il vischin Pieder seprofundaus en las medemas meditaziuns. Vesend siu cumpar, s'avischina el senza schar percorscher il pertgei alla riva spartenta. Cumpar Giachen che ha observau quei movi-

ment, fa era sco sch'el havess piars zatgei da quel-
las varts, e vonzei stattan ils dus umens, tut senza
vuler, in sper l'auter. Ed ussa dat ei ina paterlada
schi liunga e schi lada sco denter cumars sper fon-
tauna. Gie, ils umens discuoran era bugen, sch'els
vegnan inagada a plaid! Beinduras senezegian las
vaccas de quella occasiun per schigiar co las jarvas
gustan da tschei maun della stagia. En quei cass
sieran omisdus vischins in égl, ni magari tuts dus,
mo per buca stuer interrumper il discuors entras
ir a volver. Els patratgan buca vidlunder, ch'els
dattan cun in tal cunfar in schliet exempel als buobs.
«Quot licet Jovi, non licet bovi» tratgan ils vegls,
mo ils buobs ein buca dil medem meini. «Sco ti a
mi, aschia jeu a ti», ei lur parola, e sepostai davos
in crap entscheivan ils lumpazis a schular. Quei ei
si cuolm il signal usitau per regurdar il schliet pa-
stur de sias obligaziuns . . .

En paucas uras han las vaccas magliau avunda
e serendan bein bugen puspei en nuegl, pertgei il
sulegl scaulda buca aschi strusch. Ils schetgs tegnan
ora pli ditg, mo entuorn miezdi enqueran era els
l'umbriva dil nuegl. Il pur serenda ussa en tegia e
peina tier de caschar. Igl ei in termagl d'ina ca-
schada, il latg de quellas pèr vaccas, mo la lavur
ei la medema sco en ina tegia ded alp, ed ils in-
drezs ein primitivs. Ei fuss pli rendeivel e cuma-
deivel, sch'ina roscha cuolms purtassen il latg en-
semen e fagessen en ina tegia adattada ina cascha-
ria de cuminonza. Lu dess ei pli pauca lavur e pli

grondas magnuccas e cucus dess ei era mo in sin tuts. Mo quei mass buca a prau cul spert de siu persei ch'ei aschi bein ella natira dil cuolm sco de siu patrun. El resta pia fideivels a sia tegia e cascha il latg de sias vaccas en siu agen parlet. El ha lu sch'ei fa cauld e dat favugn era siu agen cucu, sco ei descha ad in pur suveran.

Lein dar in'egliada ella tegia de cuolm, demai che nus havein ual occasiun. Il bia digl onn eis ella serrada, aschia che mintga Gion de marveglias sa buca catschar siu nas en ses intims secrets. Mo oz fa in legher fém blau, che sefultscha el liber tut senza tgamin, de saver, che la tegia seigi habitada. Cun sia primitiva sempladad ei la tegia de cuolm ina perdetga dil bien temps vegl. La camona digl eremit s. Sigisbert pudess haver surviu ad ella per muster. Cun ina botta el tgau ed in giavel sillas levzas, per cass che nus havein buca fatg quen cun l'eschadira de cuolm, arrivein nus el stgir intern. Finiastras ha la tegia neginas, sil pli in'orva, ed il clar dil di sto senezegiar de mintga fessa e ruosna per purtar empau glisch denter las quater preits. Il cundrez principal della tegia ei la fueina che survescha schi bein per far caffè sco per caschar. Ella ei fatga cun crappa, plattas ed arschella sco ins anfla sper il dutg, ed ei en sia construcziun in veritabel patent de purs. Sch'ins contempla igl artifezi pli datier, anflan ins aunc fastitgs della palutta cun tschun dets, in uaffen specific puril. Sper la furnascha ei il tuorn, che porta sin siu bratsch sten-

diu il parlet. El selai mover envi ed enneu mo accumpogna scadin moviment cun peters schems e suspirs. El decuors dil temps ha il pauper vegl survegniù ellas giugadiras. Buca de far curvien en quella aria currenta! La meisa de cuolm ei sco quella ella praula che compara e svanescha sin giavisch. Ella ei fermada cun in sempel cundrez vid la preit-tschaler, nua ch'ins sa schar ella giu e si sco igl uvierchel d'ina salera. Aunc in pèr bauns ed il tschep de lenna, ed il cundrez della tegia ei cumplets. In esch, ch'ei sche pusseivel aunc pli bass che quel della tegia, meina da quella en tschaler. Leu eisi sco ella perschun de Tell. Ni sulegl ni glina han zacu dau ina egliada en quei local. Il bia ei la tegia beghegiada encunter munt. Quei renda frestg e mantegn al tschaler era ils pli caulds dis de zercladur ina bassa temperatura.

Per far ina cascharia ad agen quen drova ei in bien ton uorden. Priel, panaglia, curtès, brocs e sadias, turschet e sgarmera. Igl ei semplia mo schubra vischala de lenn che ha già surviu a generaziuns vargadas. Jeu hai viu a sgarmond in pur ses quater curtès cun ina sgarmera che purtava igl annari 1725. In mussament per il spért conservativ che regia el menaschi puril! Il pur ei loschs de sia vischala antica, che dat perdetga d'ina solida beinstonza artada dals vegls. Cun in surrir beffegiont mira el sin il puranchel niev che fa matg cun hontas de Lenzburg, cun curtès de stuors e panaglia de glas.

Il di della caschada ei per la famiglia de cuolm

in di de perdanonza. Cun latg sgarmau ni penn vegn ei cuschinau ina pul u ris en latg che vegn sin meisa a pèr cun in briec groma. Nos vegls che savevan nuot de raubas d'import fagevan lur spitgs e buglias. Quei era tratgas spir grass, fatgas cun frina salin e groma che devan tutta honor al stumi grischun. Co ins viva oz sin nos cuolms en vesta dellas normas de razionament sai jeu buc, mo en scadin cass ei il far matg oz sco pli baul quel che fa vestas cotschnas. Per sefar drova ei buca mo ina buna cuschina, mobein era paus e ruaus. Era en quei risguard vegnan ils de cuolm buca alla cuorta. Da miezdi tochen uras de schar ora anfleis vus quella glied enzanua ad en liung. Nos umens san luvrar e barhar d'ina alva a l'autra, mo els san era far de marsch, sch'ei sedamonda. Las schischidas audan tier il far matg sco il vin tiel cumin ed ein in privilegi dil liber pur che ei sez siu retg. — Las femnas ston en quei medem temps zerclar ils êrs el suadetsch de lur fatscha e beiber caffè cun latg caura. Quei ei en sesez ina malgiustia, mo enzugliada sco ella ei el manti venerabel della tradiziun, vegn ella buca resentida sco tala ni d'ina vart ni da l'autra. Il bab de casa ha daveras buca emblidau sia famiglia leugiu el vitg, malgrad la truscha de cuolm. In di vesein nus el caminond a val cun ina catla plein purment. In catschadur che tuorna dalla catscha cun in camutsch si dies sa struschamein esser pli loschs de sia preda che nies pur de ses magnucs e sias panazuns. Pertgei buc? Igl ei la

rendita de sias vaccas, il tscheins de siu prau e clavau che ha priu sut ses mauns inschignus ina fuorma aschi palpabla ed aschi delicata. Cun maun engrazieivel retscheiva la massera il regal de cuolm e caveglia la rauba preziosa en scaffa e sin cruna.

Las femnas fussen aschia gia cuntenzas cun lur umens de cuolm, mo aunc pli gronda ei lur legria, savend ina biala dumengia serender cul bab si cuolm a magliar groma. Las buobas ein tut incantadas e cotschnidas ed era la buna mumma selegra de quella spassegiada el matg. La dumengia de groma ei in dils paucs eveniments de communabla recreaziun e hilaritad ella veta della famiglia purila. La mumma, disada de survir als ses il stendiu di digl onn, vegn oz retscharta sco hosp en tegia de cuolm. Il bab e ses buobs fan tut lur pusseivel per survir endretg als envidai. Sper groma tratga e pischada frestga emblidan els era buca il caffè ner, beinsavend tgei che fa bunaveglia allas dunnauns.

Jeu vi denton seretrer per buca disturbar igl idil de famiglia. — Vin Trutg hai jeu ual observau mat-tauns ed hai marveglias, sin tgei vart che quellas semeinan. Esser eisi la Tina e la Mengia e cun lur rassas gaglias de stad fan ellas ina stupenta comparsa. Sco duas tschittas che sgolatschan sur la prada flurenta, nunsavend a quala dellas numerusas flurs carmalontas las dessien dar la preferenza! Mo che nossas giuvnas paran d'esser decididas en quei risguard. Ellas bandunan il Trutg e diregian lur pass enviers ils Dulezis. Neu da lezzas varts rebatta bein

gleiti in gariu schi clar e serein, sco el sa sortir mo ord in cor ch'ei sin schluppar de ventira. Jeu enconuschel la vusch dil Gion Mattias e sundel ussa ord marveglias. Che lez havessi enzatgei cun la Tina, discurrevan ins gia daditg en vischnaunca, mo tgei che fussi ver de talas tschontschas, negin che saveva. Envidond la Tina si cuolm a magliar groma, ha il Gion Mattias vuliu far de saver a tgi che vul, quala seigi la preferida de siu cor. La Tina ha sco ei para acceptau l'invitaziun e stat ussa en cumpignia de sia amitga Mengia avon la tegia dil spus. E postai entuorn in briec groma festiveschan quels affons dils cuolms tut tgeuamein e senza firlifanzas il di de lur gronda ventira.

Suenter miezdi vi, cura ch'il vent vespertin mitighescha empau la calira, van ils muvels puspei a pastg. Tgei bi aspect porschan quels animals pasculonts en miez la prada verda! Tgei legher sunem de zampugns e bransinas, de plumpas e stgellas, de plecs e talacs, de bransins e scalins. Ei maunca a mia plema pupratscha ils plaids per descriver tanta harmonia e bellezza, per exprimer la pasch e cuntientscha che schai en quei maletg marveglius. Perfin igl ual cun siu natural freid ed indifferent sa buca resister all'egliada carsinonta dil matg. Sia tschontscha rauca e burlenta, cun la quala el menava las auas grischas de neiv dalla val oragiu, ha obteniu in tun pli lom e carin dapi che flurs e pastg cuvieran sias rivas. Culs radis dil sulegl fa el tarlischar sias undas sco in spieghel e tegn quel

avon il nas alla giuventetgna flurenta de siu con-
tuorn. El po rir della luschezia e vanadad de quels
affons dil matg e patratga cun dolor, che tut quella
splendur pegli in di ina fin. Malgrad sia veglia-
detgna ha el buca piars il senn per spass e termagl,
e tut discuss dat el baul dretg e baul seniester a
sias bialas vischinas in betsch. Las flurs, pauc in-
cantadas dil freid lavatgau, sescrolan e fan tschera
ded esser viladas. Mo igl ual fa buca stém dil ca-
prezi giuvenil, el sa gie bein avunda, che quei ei
mo fentas. Las flurs de cuolm han per el ina fleiv-
lezia, mirei mo sillas flurs pieun, che fan spalier
agl ual nua ch'ellas mo san e pon. Cun lur tgaus
mellens dattan ellas d'entellir gia in toc naven, co
ei stat culla carezia.

Cugl ir da rendiu dil sulegl, piarda igl ual sia
tarlischur, ed era las flurs claudan ils barcuns e
van alla cucca. Il fried balsamic ch'empleina la sera
de matg, carmala gliend de cuolm aunc per in'uriala
ordaviert. Avon tegia dil Pieder vegn ei fatg vitg.
Aschia eisi usitau da vegl enneu, ed il Pieder sa
buca far cunmeins de mantener per amur della tradi-
ziun in baun avon tegia. In palaunc vegliander,
tschentaus sin dus craps, fa dapi onns il survetsch,
e novitads ha el purtau biaras en tegia de Pieder.
Quei che succeda da niev sin prada ed en nuegl,
vegn purtau aunc cauld sil baun de vitg ed anfla
leu en ina tschaghera de tubac la commensurada
sentenzia. Mo era eveniments pli veders, che la
fama dil vitg ha gia daditg rufidau, vegnan leventai

a nova veta e ston passar il tschariesch dil tribunal de cuolm. A beinenqualin astgassen las ureglias schular, cu ils de cuolm han il plaid, pertgei sper stuccas e sgnoccas eisi il bia il pauper concarstgaun che ha cun sias mendas e munconzas de dar igl esit al raschieni. Priu ora ils paucs presents, tut il mund che fa il zanistrau. Aschia para ei silmeins al Rest ziep, che ha ual dau ina suarada spidada de tubac per enzena ch'el vegli discuorer.

«Igl ei remarcabel co biara glieud tegn casa,» entscheiva el cun in surrir beffegiont. «Va il Valentin de Surrovens e bratta sia biala mugia plena per in toc mughera veglia che ni ha ni tegn vadi. E surcomi deigi el aunc haver dau, e lu buca in pign, hai jeu schau dir ier sera vin «Triel». Tgei speculaziun ch'il Valentin ha fatg cun quei brat, less jeu bugen saver! Ins manegia, ch'el vessi mustgas della pugniera sin «Prasura», mo leu savess el sebarschar. La «Sara» dil Gion Bistgaun ei struschamein pinada de ceder sia piazza, sa la mughera ual esser stada inagada pugniera en «Dalnova». Denton, gliez ei lu de quei che semuossa il di della cargada. Jeu sai mo buca nua ch'il Valentin pren ils raps per de quels marcaus. Jeu ditg buc, in che ha detgavunda, sa alla finala schar cuorer zatgei per l'ambiziun de pugnieras, mo per de quels sco il Valentin fuss ei pli tschec, ch'els pagassen ils deivets avon».

Cun tschera triumfonta lai il Rest ruassar sia egliada sils radunai che enclinan il tgau en maniera

confirmonta. Il Rest ei in mat persul che stat bi e bein de finanzas e dat bugen de deivets a ses convischins. Per il Valentin negin che pren partida, schebi ch'ins tegn buca per sontga scartira ils plaids dil ziep. Ver ni buca ver, intressantas ein las mendas dil proxim pli intressantas che sias vertids. Ed ei il crap inaga en moviment, sche fa el buca mescal pli aschi dabot. «Gie, gie, il Valentin,» fa il Gion Duri sissu, «gliez ei in pur de vaglia. Ins sto mo mirar, co el tegn casa cul fein mintga onn. Igl atun ha el adina fein danvons, sche zatgi vul, e la primavera eis el sez ellas stretgas. Onn d'atun mava el e vendeva miez dell' acla «Vi davos» a genau Murezi per trenta la tschuncheisma, ed ussa ha el buca pelegn pli en clavau e cumpra fein en canastras. El paghi dus francs la canastra, pia saveis vus far ora il quen!» Ina risada fa de saver, ch' il quen seigi buca curdaus ora en favur dil Valentin. «Pur eis el mai staus il Valentin e vegn maina a daventar,» lai ussa il Giachen sgar-mau udir sia stgella, «mo era en auters risguards eis el in pauper liufer. Fagei quen, sch' el veva quest unviern dalla pli gronda ferdaglia buc in lenn en bargia! Per buca schelar sin pegna ha el barschau il tschep de lenna, e gentar fageva la Mierta cun gasettas e catalogs de Jelmoli. E quei precis il Valentin che ha artau l' entira Caglia de Rofnas ed ha en nuegl menadiras detgavunda. Sche quei ei buca de star sil tgau, sche vi jeu dir nuot pli!» — «Gie, gie, bia lenna ei buca gronda rihezia, mo

negina lenna ei gronda miseria,» dat ussa il Pieder denteren. E cun quella remarca filosofica reussescha ei al cau-vitg de trer il pauper Valentin ordsut la stella della critica. Il Giosch della Mengia, che ha aunc buca schau udir sia vusch, dat ina tschaghignada sillas neblas e meina il raschieni sill'aura. L'aura sto bein udir las pli biaras el decuors d'in onn, pertgei endretg a tuts sa ella far aunc bia meins ch'il Valentin. Mo datga ella nuot dil pareri dils carstgauns e lai ual tugnar il Giosch cun sia vusch stetga. «Quei serenezi dil naucli setempra danovamein de vegnir cun purgina. Sch'ei dat buca gleiti ina bun'aura bletscha, sche va tut alla smerscha. Las tschereschas ein fallidas a tut, ed ils funs de suleagl ein gia tut mellens de scarsiala. Ils êrs ein pirentai, e de zerclar, hai jeu schau dir la dunna, fetschi ei in grond fem. Marveglias hai jeu, cu nus vegnin de cargar uonn. Prasura ei, ton sco ins po encorscher, aunc strusch verd, ed esser eisi miez zercladur.» «L'aura ballestra, gliez ei ver,» accordescha il Pieder, e de cargar vegn ei empau tard uonn. Denton lein nus buca far la caussa pli stgira che quei ch'ella ei. Ils girauns giu casa ein aunc bials e spess ed empermettan ina bufatga raccolta, ed ils cuolms han aunc temps de serecuvrar tochen igl uost. Nus essan mo disai memia bein e puplein savens senza raschun. Ins duess patertgar, ch'ei savessi esser aunc bia mender ed engraziar al bien Diu, ch'el manegia aschi bein cun nus. La generaziun ded oz sa strusch seregurdar d'ina raccolta

fallida, e tuttina anflein nus ual leu la pli gronda malcuntentientscha. Nos buns vegls che eran pli pietus e de tema de Diu che nus, han giu lur buna part onns maghers. Jeu seregordel aunc dils anno 85, in onn de scartezia che jeu emblidel buca aschi dabot. Ina bial'aura continuada naven da s. Vetger tochen s. Gion haveva pirentau la cultira en tala maniera, che bials praus grass semegliavan la blutta pastira. Gliez onn tunschevan ils ladretschs de giraun mo tochen la cassa, e per emplenir ora in tec il cal de fein, rimnavan ins la feglia de culeischen e fraissen e metteva sil zugl. Schegie che la secunda mesadad della stad ha fatg bien in tec la malura dell'emprema, ha la buca saviu impedir la catastrofa. Ei ha dau ina terribla calamitad de fein che ha sfurzau ils purs de reducir lur muvels per la mesadad. Naturalmein ein las fieras vegnidas surcargadas en tala maniera, ed ils prezis ein sbassai sco il barometer avon ina tempiasta. Bunas gene-tschas mavan per 15 marenghins. Biars han schau ir lur muvels giu el s. Gagl ad enviarn, nua ch'els han quasi magliau vi sesez. Gie in onn de quels leu! Mo vargau eis ei era.»

«Gie, gie, tut che varga sin quest mund,» manegia il Gion Duri suenter ina pausa, «e nus auters cuzzein era buca semper. De cons seregordel jeu, che han inaga ni l'autra fatg vitg cheu sin baun-tegia, ed ein ussa naven. Aschia ei il cuors dil mund. Ils cuolms stattan e la glieud s'entau-pa. Jeu sai aunc adina buca capir che scarvon

Tieni p. m. sesanfla buca pli en nies miez. Gl'onn
vargau er' el aunc sauns e viscals, e tgi vess detg,
ch'ei fussi il davos matg de sia veta. El ei staus
in brav e bien cumpogn, il Tieni, e survetschs fa-
geva el bugen. Schegie ch'el era plitost in de siu
fatg, la sera de vitg da rar ch'el muncava. Siu dis-
cuorer tedlavan ins bugen, ei veva funs quei ch'el
scheva. E siu cuolm teneva el ault, dieunuardi!
«Cu jeu pos lu buca vegnir pli si cuolm a far matg,
va ei alla fin cun il Tieni,» scheva el enqualgadas
per spass, ed el ha giu raschun...

Zanua ina porta-clavau che vegn muentada dal
vent e sgregna ina dissonanza viadora ella caulda
notg de matg. Ils plaids dil Gion Duri han anflau
sut la dira crusta dils de cuolm in resun de pietad
ed encarschadetgna. Sin baun-tegia eis ei vegniu
aschi tgeu ch'ins udeva il ramurar dil Rein lontan.
«Buna notg» aud'ins da pliras varts e mintgin che
serenda a ca-sia patertgond als dis vargai ed alla
travaglia dil di che suonda.
